

Nováky Erzsébet

A népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés előrejelzése – 30 év távlatából

Felvezető gondolatok

A bűnözés társadalmi-gazdasági beágyazottságának kutatása, a bűnözés gyökereinek keresése és előrejelzése nem újkeletű vállalkozás a hazai jövőkutatók körében. Az MTA IX. Osztály Jövőkutatói Bizottsága tagjának, Diczig Istvánnak a kezdeményezésére már az 1970-es évek második felében átfogó kutatást végeztünk¹ a témakörben, a Belügyminisztérium Országos Rendőr-főkapitánysága és az Országos Kriminológiai Intézet közreműködésével. Kutatásunkban a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözésre koncentráltunk, és előrejelzést készítettünk az 1978-1990 közötti évekre².

A tanulmányban ennek a kutatásnak a fő vonalait mutatjuk be a módszertan és a jelentősebb kutatási eredmények oldaláról. Utalunk azokra a főbb megállapításokra, amelyeket a 2012-ben megkezdett, hasonló témakörű, de elsősorban a bűnözés társadalmi gyökereire koncentráló kutatás hasznosíthat és továbbfejleszthet. Célunk a széles olvasóközönség számára nem elérhető anyag minél inkább követhető bemutatása, ezért a következő fejezetekben nagymértékben támaszkodunk az eredeti forrásra, és így tesszük hitelessé a bemutatást az eredeti anyagból vett idézetekkel. A következő fejezettől az utolsóig tehát „egy nagy idézőjel közé” tesszük a mondanivalónkat.

Bevezetés

A Belügyminisztérium Országos Rendőr-főkapitányságának szervezésében a jogász-kriminológus, közgazdász, statisztikus, matematikus és szociológus szakemberekből álló munkacsoport részvételével 1976-1977-ben került sor arra a több szakaszból álló kutatásra, amelynek célja a népgazdaság és társadalmi tulajdon elleni bűnözésnek az 1978-1990 közötti évekre vonatkozó előrejelzése volt. A kutatás alapját a hazai kriminológia – és természetesen a matematika, a statisztika, a szociológia és a közgazdaságtudomány – által elért eredmények teremtették meg.

Az előrejelzés készítésének – mint bármely kriminológiai kutatásnak – a jelentőségét az alapozza meg, hogy a bűnözés különösen bonyolult komplex társadalmi jelenség; *tömegjelenségi szinten* igen sokféle és összetett kapcsolatban áll a társadalmi és gazdasági élet számtalan tényezőjével; az *egyedi jelenség szintjén* pedig az egyén, a személyiség (a bűnös ember) biológiai-pszichés jellemzőivel és társadalmi meghatározottságával. Hasonlóképpen bonyolult kapcsolatrendszerek és hatásmechanizmusok mutathatók ki ún. *különös szintű* bűnözési jelenségek – például a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés –, valamint a más társadalmi és gazdasági jelenségek között. Ezek a kölcsönhatás jellegű összefüggések határozzák meg *alapjaiban* a bűnözés – s így a népgazdaság és a társadalmi

¹ A kutatócsoport vezetője: Diczig István, a kutatócsoport tagjai: Besenyei Lajos, Gidai Erzsébet, Kránitz Mariann, Nováky Erzsébet, a kutatásban közreműködött: Konrád Gyula, Tamás Pál.

² A népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés előrejelzése az 1978-1990 közötti évekre, BM Könyvkiadó, 1982, 163 old.

tulajdon elleni bűnözés – jelenlegi nagyságát, mennyiségi és minőségi jellemzőit. S ugyancsak ezek, illetve ezeknek a bekövetkező változatai gyakorolnak döntő hatást a kriminalitás jövőbeli alakulására is.

Munkánk – a lényegét tekintve – két irányú volt. Az egyik oldalon megvizsgáltuk, hogy 1965-1975. között társadalmi és gazdasági fejlődésünk főbb tényezői milyen összefüggést, korrelációs kapcsolatot mutattak a népgazdaság és társadalmi elleni bűnözéssel. A másik oldalon – az előbbi elemzés alapján a jövőkutatás általunk ismert legkorszerűbb módszereinek alkalmazásával előre vetítettük a bűnözés várható alakulását – ugyancsak a társadalmi-gazdasági fejlődés tükrében.

A társadalmi-gazdasági fejlődés, valamint a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés kapcsolatát a regressziós elemzés, a szakértői véleményezés és a kölcsönhatás módszerének alkalmazásával vizsgáltuk.

A tudományos prognózis célja nem csupán annak megállapítása, hogy mi történhet és milyen feltételek mellett, hanem azoknak a különböző lehetőségeknek a megállapítása is, amelyek elősegíthetik az egyes jelenségek, folyamatok, események stb. kibontakoztatását, vagyis a fejlődés pozitív irányú befolyásolását. A bűnözési prognózisoknál – így jelen munkánkban is – ez nagyon fontos követelmény. Éppen ezért nemcsak azt vizsgáltuk, hogy mi várható a jövőben, hanem azt is, hogy azok milyen feltételek mellett következnek be, illetve milyen körülmények és intézkedések szükségesek ahhoz, hogy elkerülhetők legyenek. Természetesen mindvégig megmaradtunk a társadalmi jelenségek szintjén – hiszen ezeket vizsgáltuk, és nem foglalkoztunk azokkal a technikai kérdésekkel, amelyek a kriminológiai tervezés tárgyát képezik.

A társadalmi-gazdasági fejlődés várható tendenciája hazánkban

A társadalmi-gazdasági fejlődést meghatározó főbb mutatók változása

Anélkül, hogy az anyagi koncepció szerinti makro-ökonómiai mutatók ideológiai tartalmát feladnánk, számításainkban szükségesnek tartottuk az *SNA-konceptió*³ szerinti mutatók elemzését és előrejelzését is. E mutatók használata mellett a következő – részben gyakorlati – megfontolások alapján döntöttünk:

a nálunk fejlettebb országok gazdasági fejlettségét általában az említett koncepció szerint számított mutatók valamelyikével mérjük, és ez lehetőséget ad az összehasonlításra;
a foglalkoztatottak egyre nagyobb hányada dolgozik a nem anyagi jellegű ágazatokban, és az MPS-konceptió⁴ szerint számított mutatókban ezek teljesítménye figyelmen kívül maradna;
emelkedik a szolgáltatások aránya a lakosság fogyasztásában;
a szolgáltatási szférába tartozó tudományos kutatásnak és oktatásnak az elkövetkező évtizedekben kiemelkedő szerepe lesz, a tudományos-technikai haladás széles körű kibontakozásával párhuzamosan. Az anyagi és a nem anyagi termelés közötti határvonalak egyre inkább elmosódnak.

Mindegyik vizsgált mutató *számszerű értékei* az elmúlt időszak viszonylag gyors és egyenletes növekedését feltételező extrapoláció eredményei. *Véleményünk szerint az elkövetkező időszak fejlődése el fog maradni a korábbi időszakot jellemző értéktől.* Ennek oka, hogy gazdaságunk az elmúlt években olyan helyzetbe került, amikor egyrészt nem lehet lemondani az anyagi javak fogyasztásában megnyilvánuló életszínvonal-emelkedésről, másrészt elodázhatatlan az olyan területek (pl. kereskedelem, közlekedés, társadalmi és személyi szolgáltatások, lakásépítés) fejlesztése, amelyek nincsenek az

³ System National Accounting

⁴ Material Product System

anyagi javak termelésével közvetlen kapcsolatban. Így valószínű tehát, hogy az *elkövetkező tíz-tizenöt éves időszakra a mérsékelt növekedési ütem lesz a jellemző.*

A demográfiai tényezők alakulása

A népesség száma 1960 és 1976 között 6,1%-kal növekedett; az 1960. évi 9,96 millióról 1976-ban mintegy 10,57 millióra emelkedett. A bázisidőszakban az évi növekedési ütem 0,3-0,4% volt, ami – amint ez köztudott – igen alacsonynak tekinthető. A népesség számára vonatkozóan a Központi Statisztikai Hivatal 1968-ban és 1973-ban publikált előrejelzést. Mindkettő több változatban jelezte előre a népesség számát az ezredfordulóig. Az 1968-as előrejelzés a népesség számát az ezredfordulóra 10,4–10,7 millió között becsülte, az 1973-as 10,5–10,9 millióval szemben. A továbbiakban ez utóbbi előrejelzéssel számoltunk.

A népesség foglalkoztatási aránya hazánkban viszonylag magas. Az aktív keresők száma 1968-ban 4767,3 ezer fő volt, az össznépesség 46,5%-a volt foglalkoztatott, míg 1975-ben a foglalkoztatottak száma meghaladja az 5 milliót, ez a népesség 48,6%-a. Előrejelzésünk szerint az aktív keresők számának százalékos megoszlása népgazdasági ágak szerint 1990-ben: ipar és építőipar 44,0-45,5%, mezőgazdaság 15,0-15,5%, szolgáltatás 38,0-41,0%.

A népgazdaság munkaerő-struktúrája az előrejelzési időszakban valószínűleg megváltozik. A fizikai állomány 70%-os részesedése az összes foglalkoztatottakon belül a szakmunkások 25, a betanított munkások 30 és a segédmunkások 16%-os aránya mellett alakul ki.

A népesség vándorlásában megkülönböztetünk állandó és ideiglenes vándorlást. Vannak megyék, ahová a népesség rendszeresen bevándorol, és vannak olyanok, ahonnan elvándorol. 1965-1975 között Csongrád, Fejér, Komárom, Pest megyében és Budapestre az odavándorlók száma meghaladta az elvándorlók számát; ugyanakkor Bács-Kiskun, Békés, Hajdú-Bihar, Nógrád, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Tolna, Vas és Zala megyében az elvándorlás haladta meg a bevándorlást. Az ideiglenes vándorlás némileg más képet mutat az állandó vándorláshoz viszonyítva; Csongrád, Pest, Somogy és Budapest „fogadó” megyék, illetve város. Békés, Hajdú-Bihar, Komárom, Szabolcs-Szatmár, Szolnok és Zala megyéből az ideiglenes elvándorlók száma meghaladja a bevándorlók számát.

Az életkörülmények alakulása

Az életfeltételek javulása társadalmi rétegenként, s azon belül foglalkozási áganként, sőt egyénenként is egyenlőtlen ütemben megy végbe. Az igények sok esetben meghaladják a realitásokat, az anyagi lehetőségek által biztosított szintet. A gépkocsi, a nyaraló, a nagy értékű tartós fogyasztási javak (színes televízió, automata mosógép, zenekészülékek stb.) iránti igény az emberek egy részénél ma még meghaladja a reális szintet. Nagyon világosan és egyértelműen érvényesült az a tétel is, hogy a kielégített igények újabb igényeket szülnek, és ezt a folyamatot tovább erősíti a bűncselekmények elkövetéséből származó magas életszínvonalon élők – gyakran fényűző – életmódja.

A kép teljesebbé tételéhez tartozik az is, hogy a társadalmi felfogásban is jelentkezik egyfajta *torzult igényszint*, amely az emberek értékét, jelentőségét az anyagi tényezőkön keresztül méri. Az egymással szembeni rivalizálás, az öncélú vagyonszerzés olyan lehetetlen helyzet teremt, hogy a külső pompa, a „kivagyiság” kellei kizárják a kulturált emberi élet lehetőségeit a határtalan pénzszerzési igények kielégítése révén. Nem elszigetelt jelenség, hogy a kétszintes, fürdőszobás, színes televízióval stb.-vel ellátott lakásokat a tulajdonosok már hétvégeken sem élvezhetik, mert megállás nélkül dolgoznak.

Esetünkben azonban nem ezek a problémák az elsődlegesek, hanem azok, amelyek a túlzott igények kielégítését törvénytelen módon, a közösség, a társadalom kárára akarják kielégíteni. *Megkockáztatjuk azt az elvi prognózist, hogy hazánk fejlődésének adott szakaszait vizsgálva, az elkövetkező években ennek veszélye tovább növekszik.*

A lakossági jövedelmek számszerű tendenciájának előrevetítésével kapott értékek nem mutatnak jelentősebb strukturális eltérést. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a jövedelmek alakulása terén különösen jelentős és figyelembe kell venni a számszerű irányzatot módosító „állami beavatkozások” szerepét. A jövedelmek alakulása különösképpen módosulhat az életszínvonal-politikai elgondolások révén. A számszerű tendenciák mindenképpen csak az irányt jelzik.

A népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni (ismertté vált) bűncselekmények 1965-1975 közötti megyénkénti adatainak elemzése

A bűncselekmények alakulása Magyarországon viszonylag kedvező tendenciát mutat. 1965-höz viszonyítva 1975-ben *mindössze 10%-os* emelkedés tapasztalható. Figyelembe kell venni azonban, hogy a bázisidőszakot jelentő 1965 az átlagosnál jóval kisebb értékkel rendelkezik, s az átlagos értéket alapul véve lényegében *stagnálást* mutathatnánk ki. Az összes bűncselekményen belül – az alakulást tekintve – kedvezőbb a helyzet a *vagyon elleni bűncselekményeknél*, amelyeknek száma *3%-kal csökkent* 1965-höz viszonyítva. (Megjegyzés: az átlagos szinthez viszonyítva a csökkenés több mint 10%-os!)

A *társadalmi tulajdon* elleni bűncselekmények alakulása az előbbivel szemben is kedvezőbb képet mutat, amennyiben *20%-os* csökkenés mutatható ki 1965-1975 között; ez pontosabb viszonyítás esetén *23% körül* van. A vázolt összkép egyben az *előrejelzés* alapját is determinálja, s jelzi a várható tendenciákat. A *trendextrapoláció* mechanikus alkalmazása ebben az esetben nem célszerű, tekintve, hogy a jól értelmezhető viszonylagos stagnálás a trendextrapoláció révén teljesen más, torz irányzatot mutathat.

Az *idősor alapján prognózisként megadható*, hogy az összes bűncselekmények száma 120-125 ezer körül alakul a következő 5-10 évben. A népességszám változását alapul véve a 10 ezer lakosra jutó bűncselekményszám *enyhe csökkenő* tendenciát mutathat, ha nem történik jelentősebb változás a társadalmi-gazdasági körülményekben; a *vagyon* elleni bűncselekmények várható száma *70 ezer \pm 5 ezer* lesz; a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények várható száma *25 ezer \pm 3 ezer* körül alakul.

A *népgazdaság elleni bűncselekmények* kérdéskomplexum igen heterogén, számottevő belső strukturális változást mutat. A *gazdálkodás rendjét sértő* bűncselekmények száma 1964-1975 között *27,5%-kal csökkent*, a pénzügyi bűncselekmények száma *240%-kal* nőtt. Az adatok jól érzékeltetik az egyes csoportok között bekövetkezett arányváltozást, vagyis azt, hogy napjainkban meghatározó jelentőségűvé váltak a *pénzügyi bűncselekmények*. Mindezek alapján jól körvonalazható az elkövetkező 10-15 évben a népgazdaság elleni bűncselekmények egyes változatainak várható alakulása.

A *megyék közötti* sorrendet vizsgálva megállapítható, hogy a *legkedvezőtlenebb* helyzetben van Budapest, illetve Baranya, Győr, Csongrád és Nógrád megye. Viszonylag kedvező helyzetben van Heves, Békés, Szolnok, Tolna és Nógrád megye (az utóbbi években).

A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményeken belül a legjelentősebb arányt a *vesztegetés*, az *üzérkedés*, az *árdrágítás* és a *vásárlók megkárosítása* bűncselekmény képviseli. Ezek közül a *vesztegetés dinamikájában és tendenciájában* egyaránt jelentős, ezért a jövőre nézve is feltétlenül számolni

kell vele; 1965-1975 között *több mint kétszeresére emelkedett*, vagyis 128,6%-kal nőtt e bűncselekmények száma.

A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények – bár *nagyfokú ingadozással*, de – alapvetően jól érzékelhető *csökkenő tendenciát* mutatnak. A *megyék közötti* különbséget vizsgálva megállapítható, hogy Budapest és Baranya megye a vizsgált időszakban mindig a rangsor elején helyezkedett el –, ami természetesen kedvezőtlen helyzetet mutat.

A *lopások* számát illetően a *megyék közötti rangsor* a következőket mutatja. *Legkedvezőtlenebb* a helyzet a vizsgált időszakban Budapesten és Baranya megyében. Az utóbbi években romlott a helyzet, s így a negatív sorrend mezőnyébe került Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád és Somogy megye. A *legkedvezőbb* képet Hajdú-Bihar, Heves, Vas, Zala és Szabolcs-Szatmár megyében tapasztaljuk. *Betöréses lopások* terén egyértelmű *emelkedő* tendencia állapítható meg az 1972-es törést is figyelembe véve. *Legkedvezőtlenebb* a helyzet Baranya, Fejér, Veszprém, Somogy és Komárom megyében. *Sikkasztás* terén a *legkedvezőtlenebb* a helyzet Budapesten, Baranya, Somogy, Fejér és Csongrád megyében. *Kedvezőbb* helyzetkép figyelhető meg: Zala, Heves, Komárom, Pest és Nógrád megyében (Komárom és Nógrád megyében az utóbbi években figyelhető meg jelentős javulás).

A *csalások* tendenciája – az 1972-es törést is figyelembe véve – *stagnál*. A számítások során *ennek ellenére enyhe emelkedést* mutattunk ki, ez azonban a lineáris függvénynél olyan kismérvű, hogy adatait nagy valószínűséggel *elfogadhatjuk prognózisértékűnek*. A *megyék közötti* különbségek lényegében nem változtak. *Legkedvezőtlenebb* a helyzet Budapesten, Baranya, Csongrád és Győr megyében. Érdekes, hogy Győr megye korábban a legkedvezőbb helyzetű megyék közé tartozott, jelenleg viszont gyökeresen megváltozott a helyzet. Komárom megyében ellentétes tendencia játszódtott le, a korábbi kedvezőtlen helyzetről kedvezőbb helyre került. A *legkedvezőbb* helyzetű megye Heves, Vas és Pest megye.

Hűtlen kezelés terén alapvető *csökkenő* tendencia figyelhető meg, amely a zavaró ingadozások mellett is észlelhető. A *megyék között* nincs jelentősebb strukturális változás. *Legkedvezőtlenebb* a helyzet: Komárom, Csongrád és Baranya megyében (érdekes, hogy Tolna megye 1970 előtt a rangsor élén állt, azóta az alsó harmadba került). *Hanyag kezelés* számában a *csökkenés egyértelmű*: a vizsgált 11 év alatt közel *egyötödére* csökkent e bűncselekmények száma. A *megyék közül* Baranya, Győr-Sopron és Hajdú-Bihar megyében figyelhető meg a *legkedvezőtlenebb* helyzet. Szembetűnő, hogy Zala megye 1975-ben az élre került, míg néhány évvel korábban az utolsó helyen állt. Nógrád, Heves és Veszprém megyében a *legkedvezőbb* a helyzet.

A *rongálások csökkenő tendenciája* egyértelmű, elég magas intenzitású (közel 80%-kal csökkent a bűncselekmény száma 1965-ről 1975-re). A *megyék közül* Baranya, Borsod (főleg az utóbbi években), illetve Budapest (az utóbbi években javult a helyzet), továbbá Bács-Kiskun és Somogy megye áll a *legkedvezőtlenebb* helyen. Jobb az országos átlagnál a helyzet Vas, Békés, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megyében.

A *társadalmi tulajdon elleni bűncselekményekben keletkezett kárt* tekintve a következőket jegyezzük meg. A bűncselekmények struktúráját, társadalmi veszélyét a bűncselekmények száma mellett a bűncselekmények által okozott kár nagysága döntően befolyásolja. Az *elemzés során a kár nagyság szerinti összetételének* változását vizsgáltuk, s viszonylag kisebb figyelmet fordítottunk a kár *abszolút nagyságára*, tekintve, hogy ennek alakulása olyan sok tényezőtől függ, amelyeket csak nagy kockázattal lehetne számszerűsíteni. Az elmúlt évek jellemző vonása a korábbiakhoz viszonyítva, hogy *megrőtt a súlya a nagyobb kárértékű bűncselekményeknek*. Ennek jeleként előfordulnak félmillió forintot felüli károk, amelyek főleg 1974-től figyelhetők meg. A 10 ezer Ft-on felüli kárt okozó bűncselekmények

1965-ben az összes bűncselekmények 7,7%-át tették ki, 1975-ben már 11%-át. A tendencia erősen kidomborodik, s így az elkövetkező 10-15 évben számítani lehet ennek további folytatására, esetleg erősödésére.

A társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés kapcsolata

A regresszió-számítás eredményei

A regresszió-számítással arra kerestük a választ, hogy az egyes bűnügyi mutatószámok és az egyes kiemelt befolyásoló tényezők között van-e kapcsolat, s ha van, akkor az milyen erős. Felhívjuk a figyelmet a látszólagos korreláció veszélyére, tekintve, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés az időtényezőn keresztül különböző jelenségek fejlődését eredményezheti, s az egymással ok-okozati viszonyban nem álló tényezők időbeli alakulása egymással párhuzamosan történhet. Tehát nem azért nő az egyik tényező, mert valamely másik tényező növekedése ezt kiváltja, hanem mindkettő az időtényező hatására növekszik, vagyis egy harmadik, közös ok játszik közre.

Az összes bűnelkövetők számának alakulása a vizsgált társadalmi-gazdasági tényezők közül külön-külön egyikkel sem jelentősebb. Közel közepes erősségű kapcsolat áll a személygépkocsik számának és az egyéb iparcikkek forgalmának alakulásával. (Számszerűen hasonló erősségű kapcsolat figyelhető meg a könyv- és újságvásárolásokkal összefüggésben; nyilvánvaló azonban, hogy itt ok-okozati kapcsolat nem áll fenn.) A kapcsolatok általában pozitív jellegűek, éppen ezért figyelemreméltó a néhány esetben megfigyelt negatív korreláció. Ilyenek a munkából származó jövedelem, a társadalmi juttatás, az egyéb jövedelem, a nominális jövedelem, a szocialista szektorban dolgozók átlagbére. A felsorolt tényezők értékeinek növekedése az összes bűnelkövetők számának csökkenését vonja maga után.

A tízezer lakosra jutó bűnelkövetők számának alakulását befolyásoló tényezők vizsgálata az előzővel megegyező eredményre vezet. Az összes bűncselekmények számának alakulását befolyásoló tényezők vizsgálatánál legerősebb kapcsolat (0,6 körüli értékek): a társadalmi juttatás, az egyéb jövedelem, a nominális jövedelem, a munkából származó jövedelem és a szocialista szektorban dolgozók átlagbérének összefüggésénél figyelhető meg. Az összes, vagyon elleni bűncselekmények számának alakulásával – érdekes módon – negatív összefüggésben állnak a vizsgált tényezők. A független változó növekedése általában e mutató értékének csökkenését vonja maga után. Ez a kapcsolat egyetlen tényezőnél sem jelentős, alatta marad a közepes erősségnek is. A jövedelmi adatok kivételt képeznek e tendencia alól, mert ezek alakulása pozitív összefüggésben áll a vizsgált tényező alakulásával. Az összes, társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények alakulását befolyásoló tényezők vizsgálatánál az előzőnél elmondottak említhetők meg ismételten. Az általában meglevő, viszonylag jelentéktelen negatív irányú kapcsolatok mellett a jövedelmi adatok növekedése itt is e mutató növekedését, illetve, csökkenését annak csökkenését vonja maga után. A társadalmi tulajdonban keletkezett összes kárérték alakulását pozitív jelleggel befolyásolják az egyes társadalmi-gazdasági mutatók, s a kapcsolatok általában jelentősek, közepesnél erősebbek. Számszerűen a legerősebb a kapcsolat az egyéb jövedelem és a társadalmi tulajdonban keletkezett kárérték között mutatható ki, s közel áll ehhez az élvezeti cikkek (ital, kávé stb.) fogyasztásának növekedése okozta hatás is.

A számadatok sajátos jelenségre utalnak a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményt elkövetők számának alakulását befolyásoló tényezők vizsgálatánál. Általában arra lehet következtetni, hogy negatív jellegű korrelációs kapcsolat áll fenn a társadalmi-gazdasági változók és a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményt elkövető felnőttek, ifjú és felnőtt elkövetők, fiatalok, bűncselekményt elkövető nők és férfiak száma között. A gazdasági fejlődést jelző mutatószámok növekedése a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményt elkövetők számának csökkenését eredményezi. (A kapcsolatok általában igen gyengék, irányuk azonban egyértelműen alátámasztja az előbb említett általános megállapítást.)

A szakértői véleményezés összefoglaló értékelése

A szakértők megkérdezése két-három hónapos időközben, a kutatás egy adott fázisában két különböző alkalommal történt. Az első fordulóra 1976 decemberében, a másodikra 1977 februárjában került sor. Az első fordulóban összesen 50 szakértőt kértünk fel a véleményadásra, s ugyanez az 50 személy vett részt a második megkérdezésben is. A szakértők feladata az volt, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődést meghatározó fontosabb tényezőket súlyozzák, aszerint, hogy melyik gyakorol nagyobb hatást a társadalmi tulajdon elleni és a népgazdaság elleni bűnözésre.

A társadalmi-gazdasági fejlődést meghatározó fontosabb tényezők és a társadalmi tulajdon, valamint a népgazdaság elleni bűnözés közötti kapcsolatot illetően *országos viszonylatban* a szakértők válaszaiknak összesítés eredményeképpen megállapítható, hogy a kérdőíven szereplő tényezők közül a többségi vélemény szerint *8 kriminogén hatású, 14 a bűnözés csökkenése irányába hat, 3 közömbös, de fontos tényező.* A szakértők véleménye szerint az összefüggések intenzitását tekintve a két bűnözési forma más jelenségekkel való kapcsolataiban a *szoros kapcsolatok dominálnak.*

Országos vonatkozásban a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés növekedése irányába hatnak – tehát *kriminogén jellegűek* – a következő tényezők: a tudományos és technikai fejlődés felgyorsulása, a demográfiai tényezők, a népesség egyes területeken való gyors növekedése, a mobilitás, az adózás növelése (a gazdálkodó szerveknél), az árszabályozás, a devizapolitika, az életmódváltozás a városiasodás, valamint az urbanizáció. E tényezők kriminogén hatása általában *a szakértők túlnyomó többségének véleménye alapján állapítható meg.* Kivételnek kell tekinteni az urbanizációt, amely *minden szakértőnél egyértelműen* a kriminalitás növekedése irányába ható tényező, illetve a mobilitás és az életmód változása, amelyeket egy-egy kivételtől eltekintve ugyancsak minden szakértő kriminogén hatásúnak értékelt. Részben ide sorolhatók a demográfiai tényezők, amelyeket egyetlen szakértő sem tekintett bűnözést csökkentő tényezőnek, viszont a szakértők kétharmada a bűnözést növelő tényezők közé sorolt. A kapcsolatok intenzitását a szakértők zöme az összefüggések többségénél „szorosnak” ítélte meg. Minden egyes kapcsolat szorosságának a felbecsülésénél 1-5 között mozgott az összefüggést „igen szoros”-nak, illetve „kismértékűnek” ítélő válaszok száma. Ennél kisebb arányban fordult elő ebben a körben esetenként az adott tényezőt fontosnak, de közömbösnek tekintő szakértői válasz.

Országos vonatkozásban a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni *bűnözés csökkenése irányába hat* a nemzeti jövedelem 5-7%-os évi növekedése, az iskolázottság színvonalának emelkedése, a foglalkoztatottság, a szakképzettség, a szabályozórendszer alakulása (változásai), a nyereség, a nyereségfelosztás alakulása, a hitelpolitika, az életszínvonal növekedése, a jövedelmi és kereseti viszonyok növekedése, a fogyasztásnövekedés, struktúraváltozás, a lakásellátottság javulása, a szigorúbb jogszabályok életbeléptetése, a jogszabályok végrehajtásának a szigorítása, s végül az ellenőrzés fokozása.

Kivétel nélkül *minden szakértő véleménye szerint a bűnözés csökkenését segíti elő* az egy főre jutó nemzeti jövedelem növekedése, az életszínvonal emelkedése, valamint a lakásellátottság javulása. Kevés ellenvélemény mutatkozott – a szakértők álláspontja tehát majdnem egyöntetű volt – az iskolázottság, a szakképzettség, és foglalkoztatottság alakulása, a jövedelmi és kereseti viszonyok javulása, a jogszabályok végrehajtásának szigorítása, valamint az ellenőrzés fokozása és a *bűnözés csökkenése* közötti egyértelmű kapcsolat kimutatásában. *Majdnem egyenlő arányban* oszlottak meg a vélemények a szabályozórendszer alakulásának és változásának, a nyereségfelosztás alakulásának, a hitelpolitikának, valamint a fogyasztás növekedésének a bűnözést csökkentő, illetve növelő hatásáról. Általában csak egy vagy két szakértő véleménye hozta létre a többséget, s döntötte el ezáltal, hogy az adott összefüggés végül is *a bűnözés visszaszorítása irányába ható* kapcsolatok közé sorolható. A vélemény-

nyek közel egyenlő arányú megoszlása értelemszerű. A felsorolt tényezők általában olyan jellegűek, hogy önmagukban akár pozitív, akár negatív hatást is gyakorolhatnak a bűnözésre. Megállapítható, hogy az egyes tényezőkombinációk jellege határozza meg ezeknek a kriminogén vagy bűnözést csökkentő hatását is. Ennek megítélése viszont a szakértő tapasztalatától, illetve attól függ, hogy a kérdőív kitöltésekor milyen konstellációt tartott szem előtt.

A *kapcsolat szorosságát* illetően tényezőként és összességében is a „szoros kapcsolat” megjelölésének alkalmazása fordult elő a legtöbbször (a bűnözés csökkenése irányába ható 14 tényező közül 11-nél lehetett ezt megállapítani). A szakértők egybehangzóan *igen szorosnak* ítélték a kapcsolatot a bűnözés csökkenése és a szigorúbb jogszabályok alkotása, illetve a jogszabályok végrehajtásának szigorítása, valamint az ellenőrzés fokozása között. Közel egyenlő arányban értékelték *szorosnak*, illetőleg *igen szorosnak* az összefüggést a foglalkoztatottság alakulása, az életszínvonal emelkedése és a jövedelmikereseti viszonyok javulása, valamint a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés csökkenése között (a szoros kapcsolat megállapíthatósága mellett szóló többséget ezúttal is csupán csak egy-két vélemény alapozta meg). Másfelől viszont az iskolázottság és a hitelpolitika alakulását csak alig valamivel többen ítélték a bűnözéssel szorosan kapcsolatban állónak, mint amennyiben e tényezőnek a bűnözéssel való kapcsolatát „*kismértékűnek*” értékelték. A szabályozórendszer változásával való összefüggés megítélésénél a vélemények közel egyenlő arányban tartalmazzák az „igen szoros”, a „szoros”, a „kismértékű” kapcsolat megjelölését azzal, hogy egy, illetve két véleménytöbbség szolt a „szoros” összefüggés megállapíthatósága mellett.

A szakértők véleménye szerint országos vonatkozásban a kérdőíven szereplő, fennmaradó három tényező a bűnözés szempontjából fontos, de mivel sem növekedést, sem csökkenést nem idéz elő a kriminalitás alakulásában, ezért *közömbös faktornak* tekinthető. Ezek: az egészségügyi ellátottság javulása, a gyártmányszerkezet alakulása, a környezetvédelem hatékonyságának a fokozódása.

Az említett tényezők közül a szakértők többsége a környezetvédelem alakulását olyan faktornak ítélte, amellyel a bűnözés egyáltalán *nem áll kapcsolatban*. Mai körülményeink között ez minden bizonnyal helytálló megállapítás. Tekintettel azonban a bűnözés mint társadalmi tömegjelenség és az egyes bűncselekmények mint egyedi jelenségek rendkívül gyors „alkalmazkodási képességére”, továbbá a bűnelkövetési módok rugalmasságára és változékonyságára, kellő alapossággal feltehető, hogy éppen a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés a jövőben a környezetvédelemmel a jelenleginél szorosabban korrelál.

A társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés, valamint az eddig felsorolt 25, a társadalmi és gazdasági fejlődést meghatározó faktor közötti kapcsolat *Budapest vonatkozásában* az országosan megállapított összefüggések jellemzőitől *csak alig kis mértékben tér el*.

Az alapvető megegyezést az mutatja, hogy a szakértők véleménye szerint a fővárosi kriminalitást is *ugyanaz a 8 tényező növeli, és ugyanaz a 14 tényező hat a csökkenés irányába*, mint amelyek az országos össz-bűnözést – az össztársadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözést – hasonló irányokba befolyásolják. Ez alapjaiban két körülményre vezethető vissza: egyrészt a tartalmi, másrészt a kutatás során adódó formai jellegű körülményekre. Az első azt jelenti, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés általános tendenciái – legalábbis a bűnözéssel való relációban – a főváros vonatkozásában igen hasonlóak az országos törvényszerűségekhez. (Természetesen ez nem jelent egybeesést; a főváros különleges – általános és kriminalitási – helyzetéből fakad, hogy egyes tényezők fokozottan, mások pedig az általánosnál gyengébben, vagy más összefüggésben és más végeredménnyel éreztetik hatásukat). A második körülmény pedig azt jelenti, hogy a lényegi egybeesés alapján – feltehetően azok a szakértők, akiknek illetékességi területe nem a főváros, tehát Budapest bűnözési helyzetével kapcsolatban differenciáltabb tapasztalatokkal nem rendelkeznek – elmulasztották a további finomítást és különbségtételt.

A bűnözést csökkentő és növelő tényezők tehát azonosak az egész ország és Budapest viszonylatában. Ebből következik, hogy a közömbösnek ítélt három faktor is egybeesik. Hasonló módon azonoság állapítható meg a bűnözés és az egyes tényezők közötti kapcsolat szorosságának a szakértők részéről történő megállapításában is. Bár Budapest tekintetében lényegesen kevesebb információt kaptunk, mint az országos összefüggésekre, a kapcsolatok intenzitásának értékelése lényegében egyező: a válaszok számszerű megoszlása közel azonos arányokat mutat.

A szinte lényegtelen eltérések a következőkben foglalhatók össze: a népességalakulást, a mobilitást és az életmódváltozást több szakértő jelölte egyértelműen bűnözést növelő tényezőként, mint az az országos bűnözési összefüggéseknél tapasztalható; ugyanakkor az urbanizációt Budapest vonatkozásában kevesebben tekintették kriminogénnek, mint az előző kérdésnél. A főváros társadalmi tulajdon és népgazdaság elleni bűnözésének csökkenésében a szakértők kisebb szerepet tulajdonítanak az iskolázottság és a szakképzettség alakulásának, mint országosan, ugyanakkor nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a foglalkoztatottság alakulásának és a lakásellátottság javulásának.

A társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözést és a fejlődést meghatározó faktorok közötti kapcsolat a *kiemelt megyék vonatkozásában* sem tartalmazott fontosabb eltérést az országos, illetve a budapesti vonatkozású összefüggésektől. A kiemelt megyék a következők voltak: Borsod-Abaúj-Zemplén, Bács-Kiskun, Pest, Szabolcs-Szatmár, Tolna és Somogy megye. A megyei vonatkozású kérdéseknél a szakértők többsége csak egy-egy tényező esetében tett bejelölést. Így például kiemelték:

a bűnözést fokozottan növelő hatást *Tolna megyében* a tudományos technikai fejlődés felgyorsulása, a demográfiai tényezők, a mobilitás és a foglalkoztatottság alakulása kapcsolatában (nyilvánvalóan a paksi nagyberuházással összefüggésben);

a bűnözést növelő, szoros kapcsolatot *Somogy megyében* az idegenforgalommal összefüggő tényezők hatására;

az iskolázottság növekedésének a bűnözést csökkenő hatását kismértékben *Hajdú-Bihar és Csongrád megyében*;

a foglalkoztatottság szélesítésével összefüggésben a bűnözés várható csökkenő tendenciáját *Borsod-Abaúj-Zemplén és Fejér megyében*; és végül

a fogyasztásnövekedés és struktúrájának megváltozása által gyakorolt a bűnözést kismértékű csökkenő hatást *Baranya, Csongrád, Bács-Kiskun és Pest megyében*.

A kiemelt megyékre vonatkozó összefüggések még a következő kisebb eltéréseket tartalmazták az országos, illetve fővárosi kriminalitási kapcsolatokhoz viszonyítva. A szakértők egyes megyékben fokozottabb kriminogén tényezőnek ítélték meg, mint országosan a népesség növekedését, az adózást, az árszabályozást és az urbanizációt. Ugyanakkor *kisebb csökkentő* faktorként jelölték a nyereségfelosztás alakulását, a hitelpolitikát, az életszínvonal-emelkedést, és a lakásellátottság alakulását, mint az egész ország viszonylatában. Másfelől pedig az országoshoz viszonyítva *nagyobb hatást* tulajdonítottak a tudományos-technikai fejlődés felgyorsulásának és a mobilitásnak, mint a bűnözést kiváltó tényezőknek. Ugyancsak nagyobb, de a bűnözést csökkentő hatásúnak ítélték az iskolázottság, a szakképzettség, valamint a foglalkoztatottság növekedését megyei szinten, mint országosan, vagy a fővárosi kriminalitással való viszonyban.

A társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözésnek az eddigiekben elemzett faktorokkal való *általános összefüggései* megyei sajátosságainak az országos jellegű összefüggésekkel való alapvető egybeesése törvényszerű, a bűnözést – s egyetlen részjelenségét – sem lehet tétől és az időtől függetlenül, elvonatkoztatva vizsgálni. Az ezen a téren mutatkozó kisebb eltérések viszont a kérdés ilyen módon való felvetésének a jogosságát indokolják. Arra utalnak, hogy a szakértői vélemények az

országos vonatkozású válaszoknál a jelenlegi helyzetet tükrözik, az általános jellegű összefüggések kimutatásánál pedig a máttól – a mai helyzettől – függetlenebb, általában lehetséges hatásvariációit tartalmazzák (a mai helyzettől való teljes függetlenedés természetesen nem képzelhető el, mégis a válaszok itt általánosabbaknak tűnnek).

A bűnözést csökkentő és növelő, valamint a bűnözés szempontjából közömbös tényezők *néhány kivétellel* azonosak az országos, a fővárosi, illetve a megyei viszonylatban kimutatottakkal. A *kivétel* a szabályozórendszer változása, amely ebben az esetben a szakértők felénél kriminogén, a másik felénél viszont a kriminalitás csökkenése irányába ható faktor. A válaszok ilyen aránya a kérdésfeltevés hibájából származik: a kérdés félreérthető volt, nem tartalmazta, hogy a szabályozórendszer milyen irányú megváltozásáról van szó. A változás irányától és mértékétől függően a szabályozórendszer valóban gyakorolhat bűnözést csökkentő és növelő hatást.

Az általános összefüggések tekintetében nemcsak csökkentő-növelő vagy közömbös tényezők voltak azonosak az országosan megállapított tényezőkkel, hanem jórészt e tényezők súlyának értékelése is megegyezett. Ami eltérés adódott, az is csupán a rangsorban néhány helyezéssel előbbre vagy hátrább sorolásban mutatkozott meg. Az általános összefüggések között az országoshoz viszonyítva a szakértők előbbre sorolták – *nagyobb súlyúnak ítélték* – a bűnözés és a devizapolitika közötti kriminogén hatású összefüggést. Ugyancsak az országosnál jelentősebbnek tüntették fel az egy főre jutó nemzeti jövedelem növekedésének, a foglalkoztatottság alakulásának és a lakásellátottság javulásának a bűnözést csökkentő hatását. Az általános összefüggések között az országoshoz viszonyítva *kisebb súllyal jelentkezik* a szakértők véleménye szerint az életmódváltozás és az urbanizáció bűnözést előidéző hatása, valamint az iskolázottság, a nyereségelosztás alakulása és az életszínvonal-emelkedés mint csökkentő faktorok hatása.

A szakértők javaslatai alapján a 2. fordulóban az eddigi 25 tényezőt még további kettővel egészítettük ki: a bűnözést egyértelműen *növelő* idegenforgalom növekedésével, és az egyértelműen *csökkentő* hatású társadalmi tudat-fejlődéssel. Olyan válasz is érkezett, amely szerint a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözéssel igen szoros kapcsolatban lévő és a hatékonyan csökkenteni képes tényezők közé a vagyonbiztonság fokozott növelésének az ágazati és felsőbb ellenőrzési rendszer kiépítésének, valamint a politikai, gazdasági és kulturális döntéseknél a társadalmi tulajdon fokozottabb védelme érvényesítésének a felvétele is indokolt.

A két forduló alapján a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés, valamint a társadalmi-gazdasági fejlődést meghatározó faktorok közötti kapcsolat – annak intenzitásától függően – a szakértői vélemények szerint a következő rangsort mutatja.

1. A kriminogén tényezők rangsora a bűnözéssel való kapcsolat szorossága szerint:

- 1.1. az idegenforgalom növekedése;
- 1.2. az adózás szigorítása, amely jelentős jövedelemcsökkentő tényező; ezért annak kijátszása érdekében szaporodnak e bűncselekmények;
- 1.3. a tudományos technikai fejlődés felgyorsulása;
- 1.4. az urbanizáció;
- 1.5. a devizapolitikai intézkedések szigorítása;
- 1.6. a szabályozórendszer változásai;
- 1.7. a társadalmi mobilitás növekedése;
- 1.8. az életmódváltozás;
- 1.9. a demográfiai tényezők, népesség növekedése.

(Megjegyzés: a devizapolitika és a szabályozórendszer változásai – irányuktól és módjuktól függően – a bűnözés növekedése és csökkenése irányába egyaránt hatást gyakorolnak.)

2. *A bűnözést csökkentő tényezők rangsora a kapcsolat szorossága szerint:*

- 2.1. a társadalmi tudat fejlődése;
- 2.2. az iskolázottság növekedése;
- 2.3. a nyereség növekedése, a nyereség-felosztás pozitív alakulása;
- 2.4. a fogyasztás növekedése, a struktúra pozitív irányú változása;
- 2.5. az ellenőrzés fokozása;
- 2.6. a jogszabályok szigorúbb végrehajtása;
- 2.7. szigorúbb jogszabályok alkotása;
- 2.8. a jövedelmi és kereseti viszonyok javulása;
- 2.9. az életszínvonal növekedése;
- 2.10. a foglalkoztatottság növekedése,
- 2.11. a szabályozórendszernek az aktuális helyzethez való igazítása;
- 2.12. a lakásellátottság javulása;
- 2.13. az egy főre jutott jövedelem növekedése;
- 2.14. a szakképzettség növekedése;
- 2.15. a hitelpolitika kedvező alakulása.

3. *A bűnözés szempontjából közömbös tényezők:*

- 3.1. az egészségügyi ellátottság alakulása;
- 3.2. a gyártmányszerkezet alakulása;
- 3.3. a környezetvédelem hatékonyságának a fokozása.

A szakértőket felkértük azoknak a megyéknek és városoknak a felsorolására, ahol véleményük szerint a bűnözés az 1985-1990 közötti időszakban nagyobb mértékben fog emelkedni. A szakértői vélemények többsége megyei vonatkozásban Borsod-Abaúj-Zemplén megyét jelölte meg, mint a jövőben leginkább veszélyeztetett területi egységet. Ezt követte Baranya megye, majd Győr-Sopron, Pest, és Fejér megye, továbbá Szabolcs-Szatmár, Csongrád, Bács-Kiskun, Somogy, Komárom, Hajdú-Bihar, Veszprém és Szolnok megye. Egy-egy szavazattal a kilencedik helyre kerültek a következő államigazgatási egységek: Tolna, Nógrád, Békés, Zala és Heves megye.

A bűnözés alakulásának előrejelzése 1978-1990 között

A népgazdaság elleni bűncselekmények száma a szakértői vélemények szerint előreláthatóan 1985-ig – egyre lassuló ütemben, de – növekszik, majd stagnál; ezt követően várhatóan csökken. 1978-1990 között 15-20% a növekedés mértéke, 1980-1982 között 10-15%-os, 1982-1985 között 0-5%-os és 1985-1990 között 10-15%-os csökkenés várható.

A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények várható alakulásának irányát bizonyos értelemben eltérően becsülték: 1985-ig tart az egyre kisebb mértékű emelkedés, ezt követően csökkenés várható. 1978-1980 között 12-20%-os, 1980-1982 között pedig 5-10%-os növekedés fog bekövetkezni, míg 1982-1985 között már a népgazdaság elleni bűncselekményekhez hasonlóan csak 0-5%-os emelkedés, és végül 1985-1990 között csökkenés várható, mintegy 10-15%-os.

A bűnözést befolyásoló tényezők

A társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés növekedése irányába fognak feltehetően a jövőben is hatni a társadalmi tulajdon volumenének a növekedése (nagyobb a támadási felület); a termelés belső ellentmondásai; a gyors termelésfelfutás, amellyel az ellenőrzés és a felügyelet fokozása nem tud lépést tartani, az urbanizáció; a társadalmi mobilitás és az érdekvizonyok helytelen elemzése, az egyenlőtlen vagyoni jövedelmi viszonyok; az idegenforgalom növekedése; a beruházási program gyorsítása; az irányítási és a szabályozási rendszer bizonytalanságai és ellentmondásai; s végül a gazdaságpolitikai és adminisztratív intézkedések összhangjának átmeneti hiánya.

A társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés csökkenése irányába fognak feltehetően hatni: a társadalmi tudat fejlődése; a pozitív irányú szemléletváltozás; a gazdálkodás feltételeinek és szervezettségének javulása; az állampolgári fegyelem szilárdulása; s tervezett gazdaságpolitikai intézkedések; a magánkisiparnak a szocialista szektorral való kapcsolatában bekövetkező fejlődés; az életszínvonal emelkedése; a vagyonvédelmi intézkedések hatékonyságának fokozása; az ellenőrzés fokozása; az ellenőrző szervek létszámának és munkája színvonalának emelése, valamint a bűnmegelőzés hatékonyságának növekedése.

A bűnözés átmeneti növekedését idézhetik elő a párt- és kormányhatározatok, a XII. kongresszus határozatainak végrehajtása alapján kezdeményezett bűnfelderítés fokozására irányuló intézkedések, amelyek hatására várhatóan nő a felderítési aktivitás. A bűncselekmények számának emelkedését idézheti elő a szigorúbb jogszabályok alkotása és szigorúbb végrehajtása, a felelősségre vonás hatékonyabbá tétele, a bűnügyi munka színvonalának emelkedése, a fokozottabb kutatómunka, a látens bűncselekmények hatékonyabb feltárása, az eljárások bátrabb kezdeményezése, és általában a jogszabályváltozások.

A bűnözés várható okai

A szakértői válaszok alapján az elkövetkező 15 évben a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés okai az alábbi nagyobb tényezőcsoportokba rangsorolhatók:

az első helyen az anyagi haszonszerzés, a presztízs-fogyasztás, a gyors meggazdagodási törekvések, a munka nélküli jövedelemszerzés vágya szerepelt;

a második helyen az érdek-összeütközések jogellenes feloldása, az érdek-összefonódás;

a harmadik helyen a nyereszkedés és a spekuláció;

a negyedik helyen az anyagias szemlélet;

az ötödik helyen a laza munkafegyelem, a felelőtlenség, valamint a kereslet és a kínálat összhangjának a megbotlása állt;

a hatodik helyre viszonylag sok tényező került: az igények és a lehetőségek egységének bűncselekmények útján való megteremtése; a munka szerinti elosztás elvének nem kellő érvényesülése, a vagyonvédelmi, raktározási, technikai, gazdaságszervezési és ügyviteli hiányosságok, az ellenőrzés hiányosságai, a joghézagok ellentétéként a jogi túlszabályozottság, és végül a tudat elmaradása a lét mögött;

a hetedik helyre a városiasodás, az alkoholizmus, a bűnözés elleni társadalmi összefogás fogyatékosságai és a család, valamint az iskola elégtelen nevelő hatása került;

az utolsó (8.) helyen ismét több tényező szerepelt: a mobilizáció, a megelőzési eszközök hatékonyságában mutatkozó hiányosságok, az életszínvonalbeli különbségek, a nyugati életforma hatása, az állampolgári fegyelem lazasága, a szolgáltatások viszonylagos lemaradása, a felelősségre vonások preventív hatásának hiánya s a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos hiányosságok.

A rangsorból kitűnik, hogy a szakértők rendkívül sokféle tényező kriminogén hatásával számolnak a jövőben. Ezek a tényezők a társadalmi tudattal és a társadalmi léttel egyaránt kapcsolatban állnak, s ha nem is rendszerbe foglalva – ezt már maga a rangsorolás is megakadályozza –, lényegében azokat a gazdasági és társadalmi kriminogén körülményeket tartalmazzák, amelyeket a kriminológia tudománya az elmúlt időszakban a saját rendszerzése szerint kidolgozott.

A látens bűnözés aránya

A szakértők feladat volt annak felbecsülése is, hogy milyen arányú a látencia a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés körében. A szakértők válaszából átlagosan a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűncselekményeknek kb. egynegyede, a népgazdaság ellen elkövetetteknek pedig közel a fele *nem kerül* a bűnüldöző szervek tudomására.

A megyék bűnözési rangsora

A megyék rangsorolása a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés várható koncentrátsági foka alapján nem mutat különösebb érdemi változást a jövőben a jelenlegihez viszonyítva. A viszonylagos változatlanságot azonban csak úgy kell érteni, hogy a megyei fertőzöttségi rangsor – a szakértők véleménye szerint – érdemben nem fog lényeges eltérést mutatni az 1975-ben megállapított rangsorhoz képest. Vagyis mind a leginkább veszélyeztetett megyék, mind a legkevésbé fertőzöttek, mind pedig a középmezőnyben elhelyezkedők tulajdonképpen azonosak maradnak, közöttük csak egy-két helyezési különbség fog feltehetően mutatkozni.

A megyei rangsor felállítása – abból a szempontból, hogy milyen megyék kriminalitása fog növekedni, melyekben fog a bűnözés csökkenni, illetve hol marad változatlan – 1980-ra és 1985-re a következőket mutatja:

a/ 1980-ban a társadalmi tulajdon elleni bűnözés növekedni fog, tehát a következő megyék kerülnek előbbre az 1975. évi rangsorhoz képest: Bács-Kiskun, Csongrád, Fejér, Komárom és Pest megyék, valamint Budapest;

1980-ban a társadalmi tulajdon elleni bűnözés csökkenni fog, tehát a következő megyék hátrább kerülnek az 1975. évi rangsorhoz képest: Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Somogy, Szabolcs-Szatmár és Tolna megye;

1980-ban a társadalmi tulajdon elleni bűnözés volumene változatlan szintű, tehát a megyék helyezése is változatlan a következő államigazgatási egységek esetében: Baranya, Békés, Győr-Sopron, Heves, Nógrád, Szolnok, Vas, Veszprém és Zala megye.

b/ 1980-ban a népgazdaság elleni bűnözés növekedni fog, tehát a következő megyék kerülnek előbbre a rangsorban 1975-höz képest: Csongrád, Hajdú-Bihar és Pest megye és Budapest.

1980-ban a népgazdaság elleni bűnözés csökkenni fog, tehát a következő megyék alacsonyabb helyezési számot érnek el: Komárom, Somogy, Szabolcs-Szatmár, Tolna és Vas megye.

1980-ban a népgazdaság elleni bűnözés volumene változatlan lesz, tehát a megyék helyezési száma is változatlan: Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Fejér, Győr-Sopron, Heves, Nógrád, Szolnok, Veszprém és Zala megye esetében.

c/ 1985-ben a társadalmi tulajdon elleni bűnözés emelkedése várható, tehát a következő megyék előbbre sorolása fog bekövetkezni: Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Fejér, Győr-Sopron, Komárom és Pest megye, valamint Budapest.

1985-ben a társadalmi tulajdon elleni bűnözés csökkenése következik be, tehát a következő megyék alacsonyabb helyezési számot érnek el: Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Nógrád, Somogy, Szabolcs-Szatmár, Tolna és Veszprém megye.

1985-ben a társadalmi tulajdon elleni bűnözés változatlan színvonala a feltételezett, tehát a következő megyék helyezései is változatlanok: Heves és Zala megye.

d/ 1985-ben népgazdaság elleni bűnözés emelkedése várható, tehát a következő megyék válnak fertőzöttebbé: Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Fejér és Pest megye, illetve Budapest.

1985-ben népgazdaság elleni bűnözés csökkenése várható, tehát a következő megyék a rangsorban is hátrább kerülnek: Győr-Sopron, Hajdú-Bihar, Komárom, Nógrád, Szabolcs-Szatmár, Vas, Veszprém és Zala megye.

1985-ben népgazdaság elleni bűnözés volumene változatlan ezért a következő megyék helyezése is változatlan: Heves, Szolnok, Somogy és Tolna megye.

Az elkövetők életkor, iparág és foglalkozás szerinti megoszlásának várható alakulása

A szakértőknek arra is választ kellett adniuk, hogy véleményük szerint mely korosztályban, iparágban és foglalkozási kategóriában fog az elkövetkező 15 évben a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés várhatóan emelkedni, csökkenni vagy stagnálni. A kérdőíven öt korcsoportot, hat iparágat és három foglalkoztatási kategóriát jelöltünk meg, mindhárom esetben a nők, a férfiak és a kettő együttes arányát is meg kellett válaszolni.

A szakértők véleménye szerint a bűnözés terjedelmi változását illetően az egyes korosztályok, konkrétan a 14-20 éves, valamint a 20-32 éves korcsoportok bűnözési részvétele az elkövetkező években egyértelműen növekedni fog – mind a férfiaké, mind pedig a nőké (s így a két nem együttes aránya is). A 40-59 évesek bűnözési részvételi aránya várhatóan stagnál majd, míg a 60 éven felülieké – mindhárom vonatkozásban – csökkenni fog.

A válaszok nem nyújtottak meglepetést. A bűnözéskutatók véleménye megegyezik abban, hogy növekszik az ún. bűnöző-utánpótlás (a fiataloké, illetve a fiatal felnőttek bűnözési aktivitása); e két korcsoportnak a társadalom tulajdon elleni bűnözésben való részvétele egyébként is viszonylag nagyarányú. Mindemellett a népesedéspolitikára 15 év múlva éppen ezeknek a korcsoportoknak a létszáma emelkedik jelentősen. A 40 év feletti (40-59 évig, illetve a 60 év feletti) korosztályok bűnözésbeli részvétele értelemszerűen stagnál, illetve csökken. Az általános tapasztalatok szerint a 60 év feletti egyre inkább kiszorulnak a bűnelkövetés köréből – mai részvételi arányuk is elenyésző; tehát feltehetően tovább fog csökkenni 15 év múlva is.

A bűnözés terjedelmi változása az egyes népgazdasági ágak szerint

A szakértők válasza – néhány kivételtől eltekintve – a bűnözés terjedelmi növekedését tartalmazza a főbb népgazdasági ágakban. Véleményük szerint emelkedni fog a bűnözés az ipar és építőipar, a mezőgazdaság és élelmiszeripar, a szolgáltatási szektor, a kereskedelem és az idegenforgalom területén; mégpedig minden esetben a női és férfi bűnelkövetés egyaránt (ezáltal az együttes bűnözési részvétel is

emelkedik). Ezzel szemben a szakértői vélemények szerint a közlekedés területén a női bűnelkövetők száma csökkenni fog, s ennek alapján a közlekedés összesített veszélyeztetettsége is csökken.

A bűnözés területi változásai az egyes foglalkoztatási kategóriákban

Az erre a kérdésre adott válaszok többsége a bűnözés emelkedését jelzi előre:

a fizikai dolgozók között a nők részvétele stagnál, a férfiaké emelkedik. E kettő együttesen a növekedés irányába mutat;

az alkalmazottak, szellemi dolgozók együttes bűnözési részvétele növekvő tendenciájú. Az intellektuális bűnözéssel a jövőben is számolni kell.

A gazdálkodási folyamatokra ráépülő bűnelkövetések jellemzői:

a vezető, irányító munkakört betöltő dolgozók között a nők bűnözése csökken, a férfiaké viszont olyan mértékben emelkedik, hogy a kategória együttes értékét az emelkedés irányába módosítja. A vezető állású nők bűnözési részvétele törvényszerűen csökken: az ifjúság- és a nőpolitika hatására egyre több nő kerül ugyan vezető állásba, ők viszont tudatában vannak helyzetüknek. Vagyis nemhogy bűncselekményt nem követnek el, hanem magatartásukra inkább a túlzott óvatosság, a jogszabályok minden szempontból való szigorú betartása lesz a jellemző.

A bűnözés visszaszorításának módszerei

A szakértők összesített és súlyozott véleménye szerint a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés csökkentésének 34 módszere fogalmazható meg. Az első 10 módszer rangsorban a következő:

1. a szocialista társadalmi tudat növelése;
2. a felderítő, feltáró munka hatékonyságának fokozása;
3. az állami fegyelem megszilárdítása;
4. a felelősség egyértelműbb meghatározása, a hatékonyabb felelősségre vonási formák;
5. a hatékony bűnüldözés, annak védelmi, technikai szintjének az emelése;
6. a jogszabályok egyértelművé tétele, szigorítása;
7. a külső és belső ellenőrzés fokozása;
8. a bizonylati, pénzügyi és számviteli rend szigorítása a gazdasági élet minden területén;
9. a szocialista törvényesség elvének maradéktalan érvényesítése;
10. a gazdasági szabályozórendszer hatékonyságának az emelése.

A kriminológiai kutatások eddigi eredményei értelemszerűen egybevágóak a szakértői véleményekkel. A rangsorban felsorolt tényezők mindegyike összefüggésben áll a bűnözés alakulásával, különösen a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés helyzetének változásaival. Az eddigi kutatások szerint – a szakértői véleményekkel egybevágóan – az is megállapítható, hogy mindezek a tényezők a bűnözés megelőzése és csökkentése irányába hatnak, illetve azt segítik elő.

Az egyedi tényezők hatásánál nagyobb jelentőséget tulajdonítunk az egyes tényezők konstellációjának, azok egymáshoz való viszonyának, együttes jelentkezésének. A bűnözés csökkentésének fontossági sorrendben megadott módszereit ezért összességében nem, de éppen a sorrend megalkotása szempontjából némi fenntartással kell értékelni.

A bűnözés csökkentésének és megelőzésének fontosabb módszerei a szakértők véleménye alapján – különös tekintettel népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés megelőzésére és csökkentésére – a következő főbb témacsoportokba rangsorolhatók.

A szakértők véleménye teljes mértékben megegyezett abban, hogy a bűnözés leghatásosabb csökkentése a *szocialista társadalmi tudat erősítésével, növelésével érhető el.*

A megelőzés következő igen fontos eszköze a *jogalkotó, jogalkalmazó és bűnüldöző szervek kifogástalan funkcionálása*, ezek technikai, szervezeti és személyi feltételeinek biztosítása, valamint az, hogy mindhárom apparátus munkáját hatékonyan elősegítse a gazdasági szervek ezzel kapcsolatos tevékenysége.

A következő nagyobb tényezőcsoport a *gazdasági szervek működéséhez* kötődik; ide sorolható a külső és belső ellenőrzés fokozása, a bizonylati, pénzügyi és számviteli rend szigorítása, a gazdasági szabályzórendszer hatékonyságának az emelés stb. Mindezek indokolják, hogy a *gazdasági szervek működésének ilyen irányú szilárdítása a bűnözés elleni harcban is igen hatékony eszközzé válhat.*

A szakértők által megjelölt következő tényezőcsoport a bűnözés *legmélyebben fekvő okainak a felszámolását* jelenti. A bűnözéskutatások ugyanis arra is rámutatnak, hogy a bűnözés okai között olyan körülmények is szerepelnek, amelyek az alapvető társadalmi-gazdasági viszonyainkban lelhetők fel. Ezek viszont soha nem önmagukban, hanem csak az egyéb – tudati, szemléleti – tényezőkkel ötvözve fejtik ki kriminogén hatásukat. Felszámolásuk azonban döntő fontosságú a megelőzésben és a bűnözés csökkentésében. Ebbe a körbe tartozik a kereslet és a kínálat egyensúlyának megteremtése a gazdaság minden szférájában, az áruellátás és a szolgáltatások színvonalának javítása, a raktározás-tárolás és az áruszállítás biztonságának a fokozása, a teljes foglalkoztatottság megteremtése, a jövedelemarányok helyes megállapítása, a cigánylakosság problémáinak a megoldása, az életszínvonal emelése.

A *népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés alakulását* a szakértők többsége *logisztikus* formájúnak ítélte (tehát olyannak, amelyben a növekedés bizonyos idő eltelté után azonos szinten marad). A *gazdasági fejlettségnek a bűnözés két érintett jelenségére gyakorolt hatását* a szakértők zömmel *lineárisan csökkenőnek* ítélték. (Adódott ugyan kivétel az említett ítélet alól, mégpedig a logisztikus formájú tendencia – az azonos szinten maradás – irányába.) Az *életszínvonal emelkedése* a szakértők megosztó véleménye szerint egyaránt gyakorol *lineárisan csökkenő* és *logisztikus* hatást a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözésre a jövőben.

A *bűnözés és a gazdasági jellegű faktorok kapcsolata* tekintetében a szakértők megállapították: a gazdasági fejlődés egyaránt lehet a bűnözést növelő és csökkentő tényező. Az emelkedés irányába hat, ha a gazdasági fejlődés nem jár együtt a személyes fogyasztás lehetőségeinek a növelésével (például, ha túlzott mértékben csak beruházási javak termelését szolgálja), illetve, ha a jövedelemarányok eltolódásához vezet (például, ha a technikai fejlesztés által kiemelkedően érintett területeken és a kevésbé fejlesztett területeken elérhető jövedelmek között szembetűnő aránytalanság jön létre).

A *népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés előrejelzése a társadalmi-gazdasági fejlődés függvényében a kölcsönhatás módszer segítségével*

A módszer alkalmazásához szakértői véleményeket használtunk. A bűnözés témakörében jártas 28 szakértő véleményének összesítéséből származó értékek adták a kiinduló adatokat. A feldolgozást számítógéppel végeztük, az erre a célra (hazánkban elsőként) kidolgozott program segítségével.

A szakértők *nagy valószínűséggel* (0,6 feletti kezdeti valószínűségi értékkel jelölve) jelezték előre 1980-ra az alábbi események bekövetkezését:

a szabályozórendszer módosítása;
az urbanizáció fokozódása;
az általános szakképzettségi szint emelkedése;
az idegenforgalom növekedése;
a társadalmi tudat fejlődése;
az ellenőrzés fokozása;
a bizonylati fegyelem javítása;
a hatékonyabb bűnüldözés;
a jogpropaganda színvonalának emelése.

1985-re ezeken kívül nagy valószínűséggel bekövetkező eseményeknek tartják még a következőket is:

az egy főre jutó nemzeti jövedelem évi növekedési üteme 4-6% között alakul;
a fiatalok és a fiatal felnőttek arányának növekedése a népességben;
az életszínvonalnak a korábbi éveket meghaladó ütemű növekedése;
a népesség horizontális mobilitásának lassulása;
az állampolgári fegyelem javítása;
a munkafegyelem javítása;
a hatékonyabb felelősségre vonás.

Kis valószínűséggel (0,4 alatti valószínűségi értékkel jelölve) jelezték előre 1980-ra:

a társadalmi tulajdon elleni bűnözés csökkenése;
a népgazdaság elleni bűnözés csökkenése eseményeket.
Ezek komplementerei – a társadalmi tulajdon elleni bűnözés növekedése, illetve a népgazdaság elleni bűnözés növekedése események – bekövetkezésének valószínűségi értékeire adott szakértői becslések átlagértéke 0,55, illetve 0,59, ami azt mutatja, hogy a szakértők 1980-ig valószínűbbnek tartják a bűnözés növekedését, mint a csökkenését.

Az 1985-re vonatkozó becslések között 40% bekövetkezési százalék alatti érték nem szerepelt; ez azt jelenti, hogy a szakértők az eseményrendszer valamennyi eseményének bekövetkezését nagyon valószínűnek tartják, de legalábbis a bekövetkezésnek, illetve a be nem következésnek közel azonos valószínűséget tulajdonítanak.

A szakértők 1980-ra legvalószínűbbnek „az általános szakképzettségi szint emelkedés” esemény bekövetkezését tekintik. Ez az elmúlt időszak fejlődési tendenciáiból valóban következik is. 1980 körül a 8-8,5 év nagy valószínűséggel előrejelezhető. Nagy valószínűséggel bekövetkező eseménynek tekintették a szakértők továbbá a „hatékonyabb bűnüldözés” és az „urbanizáció fokozódása” eseményeket.

Az 1985-re vonatkozó kezdeti valószínűségek alapján más a kép. Ekkorra az események kezdeti bekövetkezési valószínűségét a szakértők általában magasabbra becsülték. Kivételt képez ezek közül – és ez igen kedvezőnek ítéltető – az, hogy a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés növekedésének valószínűsége csökkent, lényegesen nőtt a bűnözés csökkenésének valószínűsége. Csökkent a bűnözés struktúrájának a súlyosabb, és nőtt a kisebb súlyú bűncselekmények irányában való elmozdulás valószínűsége. „Az általános szakképzettségi szint emelkedése” esemény kezdeti valószínűsége 0,88, ami az esemény csaknem biztos bekövetkezésére utal. A két időszak között a legjobban „az egy főre jutó nemzeti jövedelem évi növekedési üteme 4-6% között alakul” megnevezésű esemény kezdeti valószínűségi értéke nőtt.

Véleményünk szerint a szakértők a távolabbi időszakra kedvezőbben ítélték meg az események alakulását, mint a közelebbi, 1980. évi időpontra. Ennek oka az lehet, hogy a szakértők vélekedése szerint a hosszabb időszak alatt a bűnözés ellen ható tényezők felerősödnek, és hatékonyabban fejtik ki hatásukat.

A szakértők által becsült *kölcsönhatás mátrixok* – amelyek 1980-ra és 1985-re jelezték előre az eseménypárok közötti kapcsolatok szorosságát és irányát – megmutatták, hogy minden esemény bekövetkezési valószínűségi értéke számos, részben közös tényező bekövetkezése (vagy be nem következése) hatására megváltozik. Ezek a kölcsönhatások idézik elő azt, hogy a módosult valószínűségi értékek – amelyek tételesen figyelembe veszik a többi esemény hatását – eltérhetnek a szakértők által becsült kezdeti valószínűségi értékektől.

A módosult valószínűségi értékek azt mutatják, hogy 1980-ban és 1985-ben az események jelentős részének nőtt a bekövetkezési valószínűsége. *1980-ban* a társadalmi tulajdon elleni bűnözés csökkenésének valószínűsége 13, a népgazdaság elleni bűnözés csökkenésének valószínűsége 3%-kal nőtt, a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés növekedésének valószínűsége pedig csökken. *Ez az eseményrendszer tényezői bekövetkezésének együttes hatása.* Ezzel szemben *1985-ben* várhatóan a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűnözés csökkenésének valószínűsége az eseményrendszerben levő események hatására igen kevés, míg a társadalmi tulajdon elleni bűnözés növekedésének valószínűsége tovább nő.

A rendszer eseményeinek hatására a társadalmi tulajdon elleni bűnözés növekedésének valószínűsége 1980-ban csökken, 1985-ben azonban nő. A népgazdaság elleni bűnözés növekedésének valószínűségét mindkét időpontban csökkentik a figyelembe vett események.

Kedvezőnek ítéltető, hogy mind a népgazdaság, mind a társadalmi tulajdon elleni bűnözés csökkenésének valószínűsége nagyobb 1985-ben, mint 1980-ban.

1980-ban várhatóan a társadalmi tulajdon elleni bűnözés struktúrájának a súlyosabb bűncselekmények irányába való eltolódás-*valószínűsége csökken, az enyhébb bűncselekmények irányába való eltolódás valószínűsége pedig nő. 1985-ben* mindkét esemény valószínűsége nő, de az enyhébb bűncselekmények felé való eltolódás valószínűsége nagyobb mértékben; így a fejlődés irányaként ezt logikus elfogadni. A népgazdaság elleni bűncselekmények strukturális módosulása pedig 1985-ben kedvezőbb.

A módosult valószínűségi értékek alapján a bűnözést illetően kedvezőbb kép vázolható fel 1985-ben, mint 1980-ban; 1985-re ugyanis a bűnözés csökkenését elősegítő tényezők hatása *egyre erősebbé válik.*

A módosult valószínűségi értékek alapján tehát megállapítható, hogy *a társadalmi-gazdasági fejlődés nem idézi elő a bűnözés fokozódását, és struktúrájának kedvezőtlen irányú mozgását sem erősíti. A bűnözés kedvező irányú mozgása* ugyanis olyan társadalmi-gazdasági tényezőkkel van kapcsolatban, amelyek bekövetkezése valószínűsíthető az előrejelzési időszakban. A bűnözés csökkenése azonban csak az ellenőrzés fokozása, a fegyelem javítása és a tudati tényezők megváltozása eredményeként következhet be. Mindezek a társadalmi-gazdasági fejlődésnek olyan tényezői, amelyek terén a változtatás elsősorban *hosszú távon hozhat kedvező eredményeket.*

A megbízhatósági vizsgálat

Az előrejelzés 1979-1980-ban – jóllehet teljes komplexitásában készen volt – nem került publikálásra, mert célul tűztük ki a megbízhatósági vizsgálatot is. 1981-ben felülvizsgáltuk a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés 1980-ra szóló előrejelzett mutatóit, és összehasonlítottuk a valóság alakulásával, a tényértékekkel.

A felülvizsgálat során – ahol lehetséges volt – az idősorokat kiegészítettük, korszerűsítettük, és az új függvény alapján készítettünk rövid távú prognózist (pl. a betöréses lopás számának előrejelzése).

A megbízhatósági vizsgálat alapját a *tényleges értékek és a három módszerrel készített előrejelzett mutatók összehasonlító elemzése* adta. A megbízhatósági elemzésünkre jellemző, hogy elsősorban a *menyiségileg kifejezett prognózismutatókat emeltük ki, és vetettük egybe a tényértékekkel*. A komplex előrejelzés nagyszámú minőségi összefüggéseket is tartalmaz, amelyek bekövetkezésének (vagy be nem következésének) milyensége, hatásai csak a teljes előrejelzési időintervallum (1978-1990) vonatkozásában elemezhetők. Ezek átfogó vizsgálatára az 1990-es években kerül(t) sor.

A *népgazdaság ellen elkövetett bűncselekmény* esetén mindhárom módszerrel készített előrejelzés azt mutatta, hogy 1980-ig a népgazdaság elleni bűnözés növekedésével kell számolni. Az egységes rendőrségi-ügyészeti kriminálstatisztikai adatszolgáltatási rendszer alapján a *tényértékek alakulása jól tükrözi a növekedési trendet*. A prognózis és a tényadatok közötti eltérés a növekedés ütemének nagyságában jelenik meg. A matematikai-statisztikai eljárással kapott mutató alábecslést tükröz, míg a kölcsönhatásra épülő módszer 60%-os magas bekövetkezési valószínűsége megbízható előrejelzési értéként kezelhető.

A *társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények* számának előrejelzett és tényértékeinek egybevetéséből az előzőhöz hasonló következtetést vonhatunk le. A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények száma 1978-1980 között valamivel több mint 15%-kal emelkedett, amelyet a legnagyobb pontossággal a szakértői megkérdezésre épülő módszer előrejelzési értéke közelített meg. Jó a megbízhatósága a kölcsönhatás-módszer segítségével kapott becslésnek is.

Mind a matematikai-statisztikai, mind a szakértői megkérdezés módszerével készített előrejelzések a megyei rangsor vizsgálatánál a kiegyenlítődés tendenciájára utalnak. Ezt a tények is alátámasztják, ugyanis 1980-ban nem történt alapvető változás a megyei rangsorban. A szakértői megkérdezés során kitértünk arra is, hogy a társadalmi tulajdon elleni bűnözés mely megyékben nő, csökken, illetve változatlan az előrejelzés időintervallumában. Az 1980. évi kriminálstatisztikai mutatók jórészt igazolták a feltevéseket. Pl. Fejér és Bács-Kiskun megye valóban egy-egy hellyel előbbre lépett a fertőzöttségi rangsorban, ám ennek súlyossága megkérdőjelezhető, mert a 10 ezer lakosra jutó bűncselekmények száma ezekben a területi egységekben nem emelkedett, tehát relatív változásról van szó. Megyei bontásban ugyanakkor kevésbé igazolódtak be a bűnözés változatlan szintű előrejelzései, pl. Békés, Vas, Veszprém és Zala megye fertőzöttsége a 10 ezer lakosra jutó ismertté vált bűncselekmények száma alapján növekedett, és ezért változott a helyük a megyei rangsorban.

Összességében megállapítható, hogy előrejelzésünk alapvetően jól tárta fel a fejlődési tendenciákat. A főbb, mennyiségileg kifejezett prognózisértékek egybevetése a *tényleges értékekkel* – különösen az országos szintű mutatóknál – igazolja ezt a következtetésünket. A megbízhatóság komplex értelmezése szerint az alkalmazott módszerek és a felhasznált információs bázis jónak minősíthetők. A kapott prognóziseredmények megbízható orientációt adtak a döntéshozók számára, és elősegítették a hatékony döntések előkészítését.

Tanulságok a 2012-ben végzendő bűnözési kutatás számára

Az 1970-es évek második felében végzett kutatás és annak eredményei megmutatták, hogy a hazai bűnözési helyzet elemzésének és a bűnözés jövőbeni alakulása előrejelzésének helyes útja annak a társadalmi-gazdasági környezethez való kötése. A társadalmi-gazdasági helyzetet, a fejlődés irányait és

az azokat kifejező kvantifikálható és gyakran nem számszerűsíthető mutatók olyan inputot adhatnak a bűnözéssel összefüggő jelenségek vizsgálatához, amelyek tükrözhetik a bűnözés társadalmi-gazdasági beágyazottságát. Úgy véljük, hogy a kérdéskör komplex megközelítése szilárd alapot adhat ahhoz, hogy körültekintő elemzést végezzünk, és megbízható előrejelzést készítsünk.

A kutatás megmutatta, hogy nem szükségszerű, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődéssel párhuzamosan fokozódjon a bűnözés, azaz a társadalmi-gazdasági fejlődés nem idézi elő a bűnözés fokozódását, és struktúrájának kedvezőtlen irányú mozgását sem erősíti. A bűnözés kedvező irányba történő elmozdulása a pozitív társadalmi-gazdasági tényezőkkel van kapcsolatban, ezért is fontos, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés a kedvező oldalát mutassa meg. Nem véletlen, hogy a kutatás nagy figyelmet szentelt a tudati tényezőknek, hiszen az ezekben bekövetkező kedvező irányú változás lehet az alapja a bűnözés csökkenésének.

Helyes döntés volt a jövőkutatás mindhárom nagy módszertani csoportjához – matematikai-statisztikai eljárások, kollektív szakértői megkérdezésen alapuló eljárások és a modellezési eljárások – tartozó eljárásokat felhasználni. Bár nem sikerült a három módszer egységes rendszerbe építése, de a problémakör három irányból való megközelítése behozta a jövőkutatás módszertani sokszínűségét a kutatásba, és egymást erősítő, egyes esetekben viszont egymásnak ellentmondó eredményeket produkált. Természetes dolog, hogy a különböző módszerek nyújtotta előrejelzési eredmények további elemzése mutathatja meg, hogy miként lehetséges, illetve célszerű a módszerek egymásra, illetve egymásba építése.

Fontos a kutatás tér- és időbeli dimenziója. Ezért is fektettünk nagy hangsúlyt a megyei bontásban megjelenő adatokra, azok elemzésére és előrejelzésére. Hazánk nem homogén a bűnözést tekintve, amit a megyék változó rangsora is jól mutat. Érdekes, bár érthető jelenség, hogy a távolabbi jövőben való gondolkodás nem egyenes következménye a rövid távú gondolkodásnak. Ez jól érzékelhető akkor, amikor a rövid távra kedvezőtlen, hosszabb távra viszont kedvező előrejelzési értékekre gondolunk. Ebben nemcsak a hosszabb időszak megszépítő messzesége jelenik meg, hanem az a remény is, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés pozitív kibontakozása elvezethet a bűnözési mutatók csökkenéséhez.

A kutatás szerves részét képező megbízhatósági vizsgálatok az alkalmazott szemléletmód és eljárások helyességét mutatták, de arra is rámutattak, hogy a különböző eljárások alkalmazása adja azt a jövőbeni intervallumot (legyen az akár számszerűsíthető, akár nem), amelyben bizonytalansággal lehet számolni, és amelynek csökkentéséhez éppen a komplex szemlélet alkalmazása vezethet el. Hangsúlyozzuk, hogy nemcsak a fő tendenciák előrejelzése volt helyes, hanem egy-egy részkérdés is (pl. a „kivagyiság” fokozódásának és a környezeti problémáknak az előrejelzése).

A továbblépést abban látjuk, hogy a bűnözési tendenciák mellett behatóbban elemezzük az emberi viselkedésmódot, azt, hogy miként alkalmazkodik az egyén a megváltozott környezethez, hogyan viseli el a társadalom kettészakadását, a szegénység újbóli megjelenését, a mobilitást, továbbá a gazdasági és környezeti válság nyomasztó erejét. Elengedhetetlen továbbá a globalizáció szülte bűncselekményeknek és az új bűnözési formáknak, mint pl. a számítógépes bűnözés, a felkutatása és elemzése, mert akkor az ellenük való védekezés is hatékonyabb lehet. Erdemes a módszertani háttér bővítése is, pl. participatív módszerekkel és a szcenárió-építéssel.

Irodalomjegyzék

Dicizg István, Besenyei Lajos, Gidai Erzsébet, Kránitz Mariann, Nováky Erzsébet: A népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűnözés előrejelzése az 1978-1990 közötti évekre. A kutatásban közreműködött: Konrád Gyula, Tamás Pál. BM Könyvkiadó, 1982